

Eesti Vabariigi parlamentarismi algusaegadest

Jüri Ant (RiTo 1), Tartu Ülikool

Jüripäev 1919, 23. aprill, on Eesti Vabariigi ajaloos eriline päev. Estonia teatri kontserdisaalis alustas tööd Eesti Vabariigi Asutav Kogu, mis pani aluse ka Riigikogule. Aga mitte ainult seda. Toetudes Maapäeva ja Päästekomitee varasematele otsustele ning mõtetele alustati vaba riigi ulatuslikku ehitamist.

Milliseid ülesandeid püstitasid tollased rahvaesindajad Asutavale Kogule? Anname sõna Asutava Kogu juhatajaks valitud poliitikule, riigitegelasele, diplomaadile August Reile (1886–1963).

“/.../ Austatud rahvasaadikud! Meie kõik oleme suure au osaliseks saanud. Eesti rahvas on meid walinud oma saatuslisi eluküsimusi otsustama. Meie kõigi peale on rahvas suure, raske ja wastutusrikka ülesande seadnud. Meie Asutaw Kogu, kui Eesti rahwa suweräänse tahtmise awaldaja, peab kogu meie seltskondlise korra ümber ehitama, uuele alusele rajama ja kõige pealt Eestile uue, awara riiklise- hoone ehitama. Määratu uuendustöö seisab Eesti Asutawal Kogul kõigil aladel ees. Meie teame, et need ülesanded kõigi meie waimliste, ja isegi meie kehaliste jõudude pingule kiskumist nõuawad. Kes ei tunneks meie seast seda määratu suurt ajaloolist wastutust ja seda raskust, mis Asutawa Kogu õlgadel seisab! Suurt ajaloolist tööd tegema on meid saatnud Eesti rahwas. Eesti rahwa saatus on raske olnud. Wähe on Euroopas rahwaid, kelle wastu ajalugu nii kalk ja wõõrasemalik on olnud, kui meie wastu. 700 aasta jooksul on rahwas olnud wõõraste käskida ja käsutada. Eesti rahwa saatuse määramises ei ole Eesti rahwas ise millegiga saanud osa wõtta. Nüüd on Eesti rahwa suweräänse tahtmise esitajal, Eesti Asutawal Kogul, otsustada, missugune peab olema Eesti riikline kord, missugused uuendused on tarwis, kuidas on waja luua uut, waba, iseseiswat Eestit.

/.../ Austatud rahwaasemikud! Hiiglatöö seisab meil ees. Meie esimeseks ülesandeks peab olema Eesti riiklist korda kindlaks määrata. Eestist peab saama wabariik, kus õigus ja demokraatia walitseks, ja kõige suuremaks ülesandeks peab olema terawa maaküsimuse lahendamine /.../

See on kõige walusam küsimus, see on meie rahwa, meie riiklise olemise eluküsimus /.../ Kui Asutaw Kogu mitte ei suuda wõi ei taha meie maaolusid põhjalikult parandada, seda põhjalikku maauuendust läbi wiia, mida rahwas Asutawalt Kogult nõuab ja ootab, siis ähwardab meie Asutawat Kogu ja riiklist iseseiswust kokkulangemine. Kui see teraw küsimus saab ära otsustatud suurmaaomandamise lõpetamise, riigi omanduseks wõtmise ja maa rahwale tarwitada andmise teel, – ainult siis kaotab igasugune wabariigi wastaline kihutustöö põhja. /.../ Ainult siis kaob umbusaldus Eesti demokraatlise wabariigi wastu rahwa seast ja meie wabariik saab alusmüüri, mille peal tema hoone igawesti wõib seista, igale tormile wastu seistes. /.../

/.../Järgmiseks suureks ülesandeks on õiguslise korra ja kodanliste wabaduste maksmapanemine Eestis /.../ Eesti peab olema demokraatline wabariik, kus walitseks

wankumata kord /.../ Kõik ilmaaegsed kalkused ja karmused, mis võib olla ,ainult ajutiselt tarvilikud on olnud, tulewad ära kaotada. /.../

/.../Need on ainult kõige pakilisemad ja tähtsamad ülesanded, mis Asutav Kogu lahendada peab. Aga kui meie ringi vaatame, siis ei leia meie ühtegi väikest nurgakest, kus mitte põhjalikud uuendused tarvilikud ei oleks. Ma ei taha austatud rahwaesitajaid kõigi nende hädaliste uuenduste üleslugemisega kinni pidada, ma ei taha rääkida eelseisvast suurest tööst meie haridusalal, meie sotsiaalsete olude parandamise ja tööliste elujärje tõstmise alal, kõik see wiiks kaugele ja oleks üleliigne. Kui need suured ja põhjalikud uuendused kindla käega läbi wiikse, mida meie rahvas Asutawalt Kogult nõuab, mille järele maa januneb, siis ainult saab Eesti wabariik kindlale, kõikumata alusele rajatud.

Kas suudame meie, rahwaasemikud, selle ülesandega toime saada? Nende ülesannete teostamiseks tahame meie kõik oma jõu ja kõik oma oskused tööle panna. Kuid vähe on sellest jõust, mida meie rahwaesitajad, saame pakkuda: need hiiglasuured ülesanded on teostatawad ainult siis, kui kõik rahvas, kõik rahwa elulised ja organiseeritud jõud endid sellele suurele loowale ümberehitamise tööle annawad. Meie kunst peab seisma selles, et kõiki rahwa jõude sellele tööle rakendada. Ja kui see korda läheb kõiki rahwa jõude selle töö juurde kiskuda, siis võime julgelt waadata tulewikku. Meie oleme kindlad, nii suured kui raskused ka ei oleks, meie suudame neist üle saada; ja kuiwõrd me neist jagu saada jõuame, niiwõrd mõistab ajalugu meid õigeks, ja rahvas ning ajalugu ütleb meile kord: Teie olete oma töö teinud /.../”

Tõesti, nii rahvas kui ajalugu ütleb, et Asutav Kogu tegi rohkemgi kui talt oleks nõutud.

On arvatud, et kui Asutav Kogu oleks piirdunud vaid maaseaduse ettevalmistamise ja vastuvõtmisega, oleks ta ennast juba igati õigustanud. Asutava Kogu osa kujunes Eesti vabariigi loomisprotsessis aga võrreldamatult mahukamaks. Meenutagem vaid mõnesid fakte:

- 19. mail 1919 avaldati Eesti iseseisvuse deklaratsioon, mis sisuliselt seadustas kõik seni avalikustatud riigiehituslikud aktid;
- 4. juunil 1919 võttis Asutav Kogu vastu ajutise põhiseaduse nimetuse all “Eesti Vabariigi valitsemise ajutine kord”, mis kuulutas kõrgeimaks võimuks rahva ja selle teostajaks Asutava Kogu. Selle aktiga muudeti Asutav Kogu kõikvõimsaks riigiorganiks, valitsus aga viidi temale alluva ametkonna seisundisse;
- 10. oktoobril 1919 võeti vastu maaseadus, üks radikaalseim tollases Euroopas, millega võõrandati 2 310 000 ha erasuurmaavaldusi;
- 13. veebruaril 1920 ratifitseeriti Tartu rahuleping;
- 7. mail 1920 vastuvõetud algkooliseadus pani aluse radikaalsele haridusreformile, mis demokratiseeris ja moderniseeris ajapikku kogu haridussüsteemi;
- 15. juunil 1920 võttis Asutav Kogu vastu Eesti Vabariigi põhiseaduse, mille järgi kujundati kogu vabariigi elu järgneva 14 aasta vältel.

Heites paljude aastakümnete tagant pilgu Asutavale Kogule, võime väita, et hoolimata tulistest väitlustest oli see parlament üksmeelsem ja loovam kui järgnevad Riigikogud.

Omaaegne avaliku elu tegelane August Ots on täheldanud: "On märkimisväärt, et meie selleaegsed rahvapojad Asutavas Kogus, Vabariigi Valitsuses ja sõjaväelises juhtkonnas olid veendunud demokraatlike arusaamadega ja omavahelises heas koostöös oma rahva ja riigi huvides, sest neid ei seganud ega mõjutanud nende akadeemiline kuuluvus ega erakondlikud intriigid".

20. detsembril 1920 lõpetas Asutav Kogu oma töö. Uue põhiseaduse järgi asendas seda nüüdsest 100-liikmeline kolmeks aastaks valitav Riigikogu. Viimasele jäid lahendada uued ja rasked ülesanded. Asutav Kogu oli aga asetanud tugeva nurgakivi Eesti Vabariigi ehitusse.

Kasutatud kirjandus

(1919) Asutava Kogu protokollid. I istungjärk a. Tln.

(1981) Ots, A. Miks kaotasime iseseisvuse. Eestluse probleeme eksiilis. Stockholm.